

KÉT ESEMÉNY

KERÉK MIHÁLY KÖNYVE

I ZGATOTTAN, kissé keserű szájjal és nem megrendülés nélkül teszi le az ember Kerék Mihály hatalmas művét („A magyar földkérdés“, MEFHOSZ könyvkiadó). E szándékkal szenvedélytelen és rendkívül fegyelmezett munka annak ellenére, hogy szakértő írása, tudósi mű, tények és vonatkozások higgadt összefoglalása, egyes részleteiben époly keményen hat a magyar lelkiismeretre, mint a falukutatás legíróibb és legplasztikusabb alkotásai. Szakszerű hangja, pátosztalan egyszerűsége, ciráda nélküli puritánsága ellenére nyugtalanító és nemes értelemben véve: izgató könyv. Pedig nem tüzel, nem prófétái, mégcsak nem is panaszkodik, hanem egyszerűen: megállapít. Megállapításai rendkívül pontosak, sokszor szándékoltnak szárazak — éppen ezért annyira kemények és súlyosak. A szerző ebben a szakszerű könyvében a legmélyebb hatást éppen a hatás kerülésével éri el s ha a falukutatásként számontartott irodalmi mozgalom egyes műveinek célja a szociális lelkiismeret felébresztése, vagy egy plasztikus és felelősséget érző különleges magyar társadalomszemlélet elterjesztése volt, e könyv célja inkább a puritán meggyőzés és a megoldásra vonatkozó tudás megalapozása. E célt a szerző hatalmas anyagismerettel, alapos részletezésben, a véglegesség igényével fellépő összefoglalásban, higgadt érvekkel és értékes, megfontolt tervekkel szolgálja.

Ha Kerék Mihály könyvének helyét keressük azok közt a munkák közt, melyek az utolsó években jó felkészültséggel, erővel és jelentékeny hatással munkálták egy jobb hazai társadalom és ezzel egyetértelműen egy magyarabb jövő céljait, ezt találjuk: a könyv része és bizonyos területen összefoglaló szintézise annak az egyetlen igazi mai reformmozgalomnak, mely politikán kívül játszódott le s melynek a közvéleményben legjobban ismert része az úgynevezett falukutatás volt. A szerző ennek a csak eszmék által összefűzött, keretelen és pártonfölüli mozgalomnak egyik első és legértékesebb képviselője. E folyóirat egyes számaiban öt-hat esztendővel ezelőtt megjelent tanulmányai a magyar mezőgazdasági munkásság életviszonyairól, az agrárprobléma lényegi kérdéseiről e szellemi áramlat úttörő és nagyhatású írásai közé tartoztak. Emlékezetes cikksorozata a telepítésről, sokoldalú munkássága a Magyar Szemle, a Válasz és egyes napilapok hasábjain mindvégig azt mutatták, hogy szerepe nemcsak a szociális közvélemény kialakításában, a végleges reformok kiharcolásá-

sában van. Ha a társadalomkutatás irodalmi vonalának érdeme, hogy a földkérdést kiemelte a szociális részletkérdések vagy az egyszerű jövedelemeloszlási-gazdasági kérdések sorából és érveivel elhitette, stílusával érzékeltette, hogy e kérdés a nemzet létkérdése is, Kerék Mihály ez idő alatt a földkérdés szinte cáfolhatatlan érvelésű szakértőjévé nőtt, akit szerepe, tudása, vizsgálódó szelleme a megoldás tervei- nek elkészítésére tesz alkalmassá. A magyar földkérdésről szóló összefoglaló műve tulajdonképpen évtizedes munka eredménye, minden vonalon alátámasztott, megfontolt, tényeiben keserű, stílusában nyugodt, elveiben radikális, módszereiben higgadt mű s a magyar agrár-probléma teljes és objektív összefoglalása. Hisszük, hogy hatása értékének megfelelő lesz. Noha érdekvédelmi egyesületek aligha fogják a vidéki intelligencia minden tagjának megküldeni, ingyen és tisztelet-példányként, mint némely „Nagybirtok“ című apológiákat.

A könyv szerkezetileg három részre oszlik. Az első és legterjedel- mesebb rész „A magyar földkérdés történetét“ tárgyalja, a második „Érvek-ellenérvek“ címen a nagybirtokrendszer szolgálói és a kisbirtok- rendszer hívei részéről használt érveket veszi bírálat alá. A harmadik rész „Az új földreform“ cím alatt az író saját földreformtervét közli.

A földkérdés történetének felvázolásánál a szerző egészen a mai földbirtokeloszlási és ezzel a mai társadalmi állapotok gyökeréig, a török időkig nyúl vissza. Plasztikus adatokban ábrázolja a török idők- ben lezajlott elnéptelenedési folyamatot, majd a Monarchia telepítési politikáját, melyet jobb esetben a termelés azonnali megindításának kizárólagos szempontja, rosszabb esetben a „királyság, vagy annak nagy része lassankint germanizáltassék“-féle elvek vezettek. Széchenyi szempontjainak, majd negyvennyolc vívmányainak érintése után rend- kívül szükséges részletezéssel vázolja a kiegyezés utáni magyar kor- mányok végzetesen jelentéktelen telepítési és földbirtokpolitikáját. A csekély lendülettel folyó telepítési politika alapeszméje, különösen kezdetben, nem a Széchenyitől is hirdetett nemzetiségi elv, hanem a magyar szempontból ártalmas, mert kizárólagos termelési elv. A könyv e része elmulasztott alkalmak, bágyadtan és kedvetlenül végrehajtott félakciók, botrányba fulladó komolytalan kezdeményezések (csángó- telepítés) elkésztető felsorolása. A telepítés ügye még a bismarcki telepítés német hatásának és az agrárszocialista mozgalmak taszításá- nak erejével sem tud igazán komoly eredményekig jutni. A rendkívül rugalmasan alkalmazott liberális dogma a nagybirtok érdekében hevesen érvényesül, viszont a parasztság érdekében egyáltalában nem. Ugyan- akkor, midőn a telepítés merev liberális ellenkezést hív ki maga ellen azon elv alapján, hogy a földbirtok szabad forgalmába nem szabad belenyúlni, a kötött, tehát a szabad gazdálkodás elvének éppen meg nem felelő birtokok vagy kétharmadának létesítése erre az időre esik. Darányi Ignác első telepítési javaslata a parlamenti tárgyalásig sem jut el, viszont Rubinek Gyula a középbirtokok telepítését tartja kívá- natosnak s ha Darányi így ír egy helyen: „mint a sár, a vakolat lehull a falról, úgy fognak lehullani egész területek Magyarország testéről, ha okos telepítési politikával a magyarságot meg nem erősítjük“, — bizonyos körökben érthetően tartja magát az a számukra oppurtunus

nézet, hogy nemzetiségi területen a magyar elemet — a nagybirtok tartja fenn... A magyarság politikában uralkodó csekély része úgy szemléli az országot, mint némely nagybirtokos a maga nagybirtokát; földet lát és jogot — népet nem. Rendkívül keveseknek jut eszébe, hogy magyar országon kívül magyar nép is van és a nemzeti politika ennek a népnek erősítése és védelme az ország határain belül. Darányi második telepítési javaslatából se lesz semmi) viszont „organikus birtokpolitika helyett altruista bankot“ létesítenek, egy parcellázó pénzügyintézetet, mely természetesen inkább annak a várakozásnak felelhet meg, hogy keveset fog tenni, mint annak a reménynek, hogy tud majd tenni valamit. Tisza István a háború előtt, de még a háború alatt is rendkívül sommásan intézi el a kérdést és a korábbi agrárszocialista mozgalmak s a kivándorlás mélyebb figyelmeztetését sem akarják észrevenni az uralkodó körök. S a háború előtt a veszélyérzet nő is egyesekben, e veszélyérzetet nem követi cselekvés. A politikai vezetők közönnnyel hallgatják még olyan egyéniségeknek a figyelmeztetését is, mint Prohászka, Darányi vagy Bethlen István, viszont a német lapokban hirdetések jelennek meg, melyek magyarországi birtokokat kínálnak németországi németeknek. Az Albina Erdélyben minden évben megvesz annyi földet a románoknak, amennyit másfél évtized alatt juttat a telepítés magyaroknak. Az ország földjéből 2 millió hold van idegen állampolgárok kezén és a világháború elején a magyar agrárnépesség fele cseléd és mezőgazdasági munkás, míg a tótoknál és románoknál az agrárlakosságnak alig egyharmada, a horvátoknál alig egyötöde cseléd és munkás. „így lettünk mi proletár nemzet saját hazánkban“ — írja Kerék Mihály és az evolutív úton meg nem oldott földkérdés a háború utolsó éveiben feltarthatatlan gyorsasággal halad a forradalmi kifejtés felé. Ekkor már sokkal kevesebb ellenzője akad nemcsak a telepítésnek, hanem a földreformnak is és a Károlyi-kormányának már az OMGE is radikális ajánlatokat tesz. Búza Barna elsietett törvénye a megvalósításig nem jut el, a kommunizmus szocializál és a forradalmak utáni földreform csupán proletárföldekkel növeli az agrárproletáriátust. A nagybirtok területéből veszít ugyan, de hatalmából nem, ezzel szemben az ország társadalmi struktúrája nem stabilizálódik. Évtizedes csend után a világválság teszi súlyosakká a bajokat, majd egy politikán kívüli szellemi mozgalom, a falukutatás teszi hallhatóvá a segélykiáltásokat. Elkészül egy hitbizományi „reform“ és egy „telepítési“ törvény s az utolsó években abba a groteszk helyzetbe jutunk, hogy a földkérdés megoldását mindenki hirdeti és senki sem csinálja. Közben lassan csúszunk, ha lesz rá még erő és idő, az evolutív megoldás felől a forradalmi megoldás felé, melyet forradalmi erők tehernek elsietetté, termelési katasztrófával fenyegetővé, esetleg a legrosszabb külpolitikai pillanatban.

A könyv e történeti része két fonálból szövődik össze. Az egyik rész vázolja a telepítés és a földreform kérdése körül lezajlott harcokat és rengeteg idézettel, adattal világítja meg a harcban álló politikai tényezők nézeteit és balitéleteit. Egyben statisztikai adatokon keresztül figyelemmel kíséri azt a társadalomalakulást, melybe e harcok ideje alatt az ország népe, éppen a megoldatlan kérdések miatt jutott.

A másik rész az egyes, vagy keresztül nem ment vagy megvalósításig sem jutott javaslatok, törvények és tervek részletes ismertetése és bírálata. Mindkét rész teljesen objektív és rendkívül alapos részletezéssel világítja meg egyrészt a kérdés politikai kifejlődésének útját, másrészt a javaslatok hibáit és a hibák mögött álló politikai és társadalmi erőket. Kétségtelen, hogy minden eddigi javaslat tökéletlensége, minden eddigi intézkedés balsikere annak tulajdonítható, hogy mindegyik politikai erők taszítása révén jött létre és egyik se a társadalom valóságos szükségleteinek felismerése és ezek óvatos, de radikális kezelése nyomán. Kerék Mihály könyvének e részlete sötét és komoly tanulsággal szolgál.

Ha nem is mondja ki, minden adata bizonyítja, hogy közönyös közéletünkben, az egészségtelen magyar társadalom bágyadt levegőjében a baj felismerését nem követte időben való orvoslás, sem a kívándorlás, sem az agrárszocialista mozgalmak, sem a nemzetiségi birtokvásárlások, sem a falukutatás idejében. Mintha nálunk rettenetes úr tátongana a szándék és a cselekvés, a baj felismerése és megszüntetése között. Ennek megvannak az okai társadalmunk és közéletünk szerkezetében, melyre itt talán nem kell kitérnem. De talán nem árt megemlíteni: öngyilkos dolog a betegnek nem akkor adni orvosságot, mikor még csak panaszkodik, hanem megvárni azt, míg feltápászkodva, fejbe akarja verni az orvost, aki másról beszél a betegágya előtt. Az összes szociális javaslatok, az összes rendezési tervek balsorsát tekintve, önkénytelenül fel kell merülnön bennünk a kérdés: lehetséges-e ilyen kevésbé tanulékony hatalmasokkal a földkérdés evolúív megoldása, vagy szükségszerűen sodródunk katasztrofális és revolutív „megoldások” felé? Engedtessek meg remélnünk, hogy Kerék Mihály könyvének e része tanulságul szolgál az illetékeseknek arra, hogy igyekeznünk kell megoldani a kérdést. Akkor, amikor még lehet — az okosság parancsa szerint s nem szabad bevárunk az időt, amikor majd kell — a harcba lépő erők parancsa szerint.

A könyv második része a hazai földbirtokpolitika eseménytelen eseményeinek e felvázolása után részletező módon és rendkívül bő statisztikai anyag felsorolásával vázolja azt a helyzetet, amelyben ma vagyunk. E helyen tárgyalja a magyar földmegoszlás adatait, kiemelve a javak szélsőségesen egyenlőtlen elosztódását, mely különös élességgel jelentkezik „a nagybirtok és a törpebirtok tömeges előfordulásának párhuzamosságában”. Helyesen és szükségesen főlemlíti, hogy a pusztá statisztikai adatok nem elégségesek a nagybirtok teljes hatásának megítélésére és hogy a nagybirtoknak nemcsak a holdak számától függően, hanem táji adottságoktól s a helybeli nép adottságaitól függően is súlyos a hatása a környező terület társadalmára. Részletesen foglalkozik földbérleteink megoszlásával, valamint birtokviszonyainkban az utolsó negyven év alatt beállott változásokkal. Foglalkozik mezőgazdasági népességünk rétegződésével, mely részben a földbirtokeloszlás következménye; az agrárproletáriátus mai számával, a néptelenedési folyamatokkal stb. Könyvének legharcosabb részében, a második rész utolsó fejezetében pedig részletes bírálat alá veszi azokat az érveket és ellenérveket, melyek az utóbbi időben

a földkérdés vitájában részint mint érdekvédelmi okoskodások, részint mint a tudományosság igényével fellépő cáfolgatások megjelentek. Ez összegezésben keserű olvasmány lehet mindenki számára, mint lépnek fel a lehetetlenebbnél lehetlenebb tervek a kérdés takarása és a megoldás elodázása céljából. Gondoljunk akár az újabban is jelentkező kivándoroltatási tervekre, akár arra a kissé naiv elképzelésre, mely a földkérdés megoldása ellen kívánna szociálpolitikában kiegyezni, nem vévén számba azt, hogy egy többmilliós réteg kérdéseit nem szociálpolitikai eszközökkel, hanem csak fundamentális változtatással lehet megoldani s ennek a szociálpolitika szükséges segítője, de semmiképpen nem elégséges pótlója. Nem állhatnak meg azok az érvelések, melyek az agrárszegénységet dekonjunkturális jelenséggént akarják kezelni és Kerék Mihály részletesen foglalkozik azzal az érveléssel, mely a termelés visszaesésének rémével próbál gátat emelni a kérdés megoldása elé, természetesen annak megjegyzésével, hogy a földkérdés megoldásának kérdése elsősorban társadalmi és csak azután termelési kérdés. Meggyőző statisztikai adatokkal bizonyítja annak az érvelésnek a tarthatatlanságát, hogy a mezőgazdasági cselédség szaporodása miatt — a nagybirtokot nem szabad érinteni. Ez az okoskodás, mely a szaporodás népfenntartó erejét proletársorssal kívánja jutalmazni, Kerék bizonyítékai szerint a statisztikai adatok tüzetesebb vizsgálata után nem állhat meg és ma már meglehetősen nevetséges az az érv, mely a mai földbirtokeloszlási állapotokat „nemzeti érdekekkel“ vagy a nagytőkével való összehasonlításban „keresztény érdekekkel“ akarja indokolni. A nagytőke hatalmát a nagybirtok hatalmával ellensúlyozni valóban olyan politikai gondolkodásra vall, mely egyszerűen nem veszi tudomásul, hogy itt nem a liberális és konzervatív elvek parlamenti egyensúlyáról van szó, hanem a társadalom stabilizálásáról. Nagyon szükségesen kiemeli a földkérdés megoldásának súlyos társadalompolitikai vonatkozásait és legvégül említi a nemzetpolitikai vonatkozásokat. Ezek komolyságáról azokat, akik ismerik mai európai helyzetünket és látják, hogy mi történt az utódállamokban a nagybirtokokkal, a „magyarság megőrzésével“, meggyőznünk nem kell. Elég megemlítenünk, hogy a háború után mindazokban a kis balti államokban, amelyekben a hazáért és a földért együtt indult harcba a nép, e harc egytől egyig győzelemmel végződött. S ennek nem kis oka volt, hogy a haza fogalma a földdel együtt kap tartalmat a paraszt szemében. Ha ehhez még hozzátesszük, hogy a földkérdés megoldása Magyarországon a népnek, parasztságnak és ezen keresztül a fajtának is megerősítését is jelentené a nemzeten belül, akkor körülbelül érintettük azokat a legfontosabb érveket, melyeket Kerék Mihály a földreform szükségessége mellett felhoz.

A kötet harmadik részében a szerző a maga földreformtervének alapszempontjait közli. Terve szerint földhöz juttatandó lenne 35.000 gazdasági cseléd, 160.000 földnélküli munkás, jelenlegi törpebirtoka kiegészítendő lenne 130.000 törpebirtokosnak és 20.000 5—10 holdas kisbirtokosnak. Ehhez hozzávesz 15.000 felnőtt kisgazda családtagot és 160.000 új házhelyszükségletet s a földbirtokreformhoz igénybeveendő terület nagyságát 2,580.000 kat. holdban jelöli meg és e terü-

lethez hozzátesz 5—600.000 holdnyi erdőt. Az így elindítandó földreform végrehajtására tíz évet szán és e reform „370—380.000 családot érintene“. Vagyis családtagokkal együtt körülbelül másfélmillió embert, tehát a mai agrárproletáriátusnak körülbelül a felét. A földhözjuttatás módjában a terv lehetőséget nyújt a földbérlopszövetkezetekbe tömörült kishaszonbérletek formájában való juttatásra és a mezőgazdasági népsűrűség egyenetlenségeinek kiküszöbölésére erőteljes telepítést alkalmazna. E földreform évi tökeszükséglete tíz éven át 70—75 millió pengő lenne évenként és a birtokosok a kisajátított terület vételárának tíz százalékát kapnák készpénzben, a többit kötvényben. A birtokmaximum kérdésében Kerék Mihály rugalmasabb álláspontot foglal el, mint a kérdés más szakértői és propagálói, amennyiben helyesebbnek tartaná járásonkénti birtokarányok szerint számítani a határt, a nagybirtok és középbirtok részesedését az egyes járások területéből legalább 24%-ra szorítaná vissza. Nagyon helyesen külön elbánást kíván és azonnali cselekvést a határmenti 50 kilométer mélységű övben, ahol a sürgős földreformot honvédelmi és hatványozott nemzetpolitikai szempontok támasztják alá. Itt különleges és egészen radikális módszereket követel. Az igénybeveendő birtokok kiválasztásának szempontjai közül legelsősorban a külföldi honosok birtokait venné igénybe, másodsorban a nagybérleti kezelésben levő birtokokat, továbbá azokat a birtokokat, melyek nem tesznek eleget rendszeren közteherviselési kötelezettségeiknek. Meghagyna a birtokosok kezén helyi szempontoktól függően középbirtokokat, leszámítva az utolsó ötven évben szerzett birtokokat. (Ezek közé tartoznak a zsidóság kezén levő földbirtokok.) A mobil tőke kezén levő birtokoknál ugyancsak radikális eljárást kíván. E kérdésben követi azt az általános mai szokást, mely az igénybevételnél nagybirtokból indul ki és a tulajdonost veszi elsősorban szemügyre. E szempont nézetem szerint nem lehet kizárólagos, mert az igénybevétel mértékét nem annyira a most birtokló nagybirtokos személye szerint, hanem a helyi társadalmi viszonyok és népmegerősítési követelmények szerint kellene megszabni, természetesen figyelembe véve a Kerék Mihály által felsorolt szempontokat is. Általában az egész földbirtokkérdés szemléletében termékenyebb módszernek tartanám a ma érvényesülő módszernél az egész kérdést a parasztság és az agrárproletáriátus oldaláról nézni és az illető társadalmának kiegyensúlyozottságából vagy kiegyensúlyozatlanságából indulni ki. A juttatás módjában Kerék Mihály jónak látja átmeneti időre a kisebb anyagi nehézségeket hozó kishaszonbérleti megoldást is és a pénzügyi megoldás terén javasolja a részvénytőke egy részének kisajátítás útján való igénybevételét. A lebonyolítás ideje alatt a magánparcellázási tevékenység megszüntetését tartja szükségesnek és könyvének utolsó fejezetében „sürgős cselekvést“ követel, mert „odajutottunk, hogy most már nem arról van szó: lesz-e földreform vagy sem, hanem arról, hogy evolúciós úton valósítjuk-e meg vagy forradalommal. Minden ellenállás, mely a becsületes rendezés útjában áll, ma hatványozott mértékben kedvez a revolutív megoldásnak“. A könyvet a földkérdés szakirodalmának rendkívül bő és alapos bibliográfiája, továbbá a földbirtokpolitikai törvények és rendeletek felsorolása fejezi be.

KERÉK MIHÁLY könyvében a magyar földkérdést a földbirtokmegosztás és a földbirtokpolitika oldaláról és szempontja szerint veszi vizsgálat alá. Ezt az alapjában természetesnek látszó körülményt szükséges megemlíteni, ha számbavesszük, hogy a falukutatás korábbi művei ugyanezt a kérdést a társadalmi igazságosság, későbbi művei pedig a társadalomfejlődés oldaláról és szempontja szerint szemlélték. Ez az agrárszemléleti mód adja Kerék Mihály könyvének értékét és egyben ez szabja meg mondanivalójának határait is. Szigorúan megmarad a földkérdésnek, mint földkérdésnek vizsgálatánál és a földkérdést nem úgy szemléli, mint a hazai társadalomkutató irodalom, mely a földbirtokelosztás következményéből, az agrártársadalomból, annak szegénységéből és egészségtelen összetételéből indult ki. Éppen ezért könyve nem társadalomrajzi célú mű és nem a magyar parasztság létének és jobb jövőjének társadalmi formáit keresi, hanem megmarad e társadalmi forma feltételénél: a földnél. Ebből folyik, hogy például a történeti részben nem a paraszttársadalom, illetve jobbágy-ság fejlődésével foglalkozik, hanem a telepítésekkel. Ebből következik, hogy nagyobb részt szentel a kiegyezés utáni langyos és e névvel alig illelhető „földbirtokpolitikának“, mint e földbirtokpolitika hangsúlyosabb és súlyosabb társadalmi tüneteinek, amilyen a kivándorlás, vagy az agrárszocialista mozgalmak. Szakértői önfegyelme megtartja a tulajdonképpeni témánál, a szigorúan vett földkérdésnél és a kérdés társadalmi vonatkozásaival csak tágabb utalásokban foglalkozik. Megoldási terve is földreformtervet közöl és szükségszerűen nem foglalkozik részletesen azzal a kérdéssel, hogy tulajdonképpen milyen parasztleletformát akarunk egy ilyen földreformmal elérni és ezzel milyen társadalmi fejlődés felé akarjuk a magyarság törzsét, parasztságát elindítani. Ez már a magyar probléma másik oldala. Nem kevésbé nehéz és nem kevésbé fontos, mint amaz.

Különösen fontos ma, mikor a földkérdés már szél nem éppen lelkiismeretes és nem is éppen őszinte politikusok vitorlájában, mikor e kérdés politikálódik s ezzel felületessé is torzul. Éppen ezért ma rendkívül fontos lenne a földkérdést a társadalom oldaláról is szemlélni és szintetikus vizsgálat alá venni. Mert ma úton vagyunk arra felé, hogy egy földreform, mint a magyar problematika megoldásának a vége jelenjék meg. Holott egy bármilyen radikális földreform is a magyar problematika megoldásának csak a kezdete. A földreform talán megszünteti Magyarországon a nagybirtokot. De önmagában megoldja-e a parasztleletforma válságát?

Tehát szükséges lenne Kerék Mihály könyvének párjaként „a magyar földkérdés“ mellett a magyar parasztkérdésről is beszélnünk. A két kérdés egymással szorosan kapcsolódik, azonban nem olyanformán, ahogy ma látni szeretik, hogy a földkérdés megoldása már önmagában a magyar parasztkérdés megoldása is. A földkérdés helyes és teljes szemlélete ilyenféle gondolatmenetből kellene, hogy elinduljon: a földkérdés megoldása feltétele a társadalmi egyensúlyon túl egy új és műveltebb paraszti életforma kialakulásának. Egy ilyen életforma pedig feltétele annak, hogy nemzeti egyéniségünket magyar módon Európa többi népei között kifejezhessük. Ha erre a

mai Európában lenne időnk, erőnk és emberünk, akkor az igazi munka Magyarországon a földkérdés megoldásával nem befejeződnek, hanem csak elkezdődnek. Ha egy földreform csak azt teszi lehetővé, hogy a magyar parasztság mai életét jobb körülmények közt folytassa, ez lehet haladás a materiában, de semmi több. Hatása lehet az is, hogy másodrangú parasztszággá silányodunk és népünk gazdagodásáért esetleg nemzetünk süllyedése az ár. Viszont, ha a nagy magyar reformot a földreformer csak elkezdi, a társadalompolitikus irányítja s végül szellemi tartalommal a legjobb magyar kultúra tölti meg, akkor, de csak akkor közeledhetünk a végső cél felé, mely nemcsak gazdagabb parasztságot, hanem magyarabb magyar nemzetet is kíván. E cél irányában, az első megoldandó probléma területén hatalmas munkát végzett Kerék Mihály. Higyük, hogy nem hiába!

2. A PÉCSI SZOCIÁLPOLITIKAI ÉRTEKEZLET

Pécsett, a latin szelek és szőlők városában tartották meg a szociális tanácsadóknak és a törvényhatóságok közjóléti előadóinak értekezletét, február közepén. Pécs, a csonkaország e legurbánusabb városa, melynek utcáin, házain, templomain és dombjain érződik a mediterrán kultúra, a lágyabb és derűsebb latin világ közelsége, méltó és ihlető kerete volt az értekezletnek. A megbeszélések napi 6—8 órás üléseken két héten át tartottak és a napi két-három előadást részletes vita követte. Előadást tartottak a vármegyei szociális tanácsadók a szociálpolitikai problematika egyes kérdéseiről. Az értekezlet célja volt a belügyminiszteri rendelet szavai szerint; „A helyi önkormányzati hatóságok (megye, járás, község) szociális feladatainak részletes kifejtése, az e feladatok ellátására irányuló tevékenység fokozása és általában a szociális ismeretek elmélyítése érdekében.“ Az értekezlet előkészítésére és annak vezetésére Esztergár Lajos, Pécs helyettes polgármestere, a magyar szociálpolitika egyik úttörője, nagy eredményeket felmutató gyakorlati munkása és szakértője kapott megbízást. A kéthetes együttlét az ismeretek bővítésén kívül eredménnyel szolgált a vármegyei közjóléti előadók és a vármegyékbe kiküldött szociális tanácsadók összehangolódását, a problémáknak az értekezlet munkaközösségi keretében való tisztázását, egyes álláspontok és módszerek kialakítását, továbbá egy sajátosan magyar, honi körülményeinkhez, feladatainkhoz és eszközeinkhez mért szociálpolitikai rendszer alapvonalainak felvázolását. Az értekezletet megnyitó Bonczos Miklós belügyi államtitkár, aki különben az előadások és viták legnagyobb részét meghallgatta, még ezeknél az ismeretbővítő céloknál is nagyobb és bizonyos értelemben lelkesítőbb célt tűzött ki az előadók és felszólalók elé. Megnyitó beszédében mint legnagyobb célt, azt jelölte meg, hogy az értekezlet feladata lenne egy olyan sajátos magyar szociálpolitikai rendszer alapvonalainak lefektetése, melynek megvalósulása esetén a magyarság a szomszéd kis népek számára is példa lehetne kiegyensúlyozott szociális rendjével és lelkiismeretes szociálpolitikájával.

Az értekezlet előadásának tematikáját a belügyminiszter megbízásából Esztergár Lajos dolgozta ki. Minthogy az értekezlet feladata nem az ország szociális diagnózisának megállapítása, hanem a szociál-

politikai teendők rendszerbefoglalása és részletezése volt, az előadásra felkért szociális tanácsadók nem vármegyéjük szociális állapotáról számoltak be, hanem a szociálpolitikai kérdések egy-egy szeletét dolgozták ki. Az előadások témáit, minthogy anyaguk valószínűleg könyvformában is megjelenik, csak érintve említtem. A szociális problémák mibenlétéről, kialakulásáról, a szociális adatgyűjtés feladatairól és módszereiről tartott beszámolók után, egy-egy előadás tárgyalta „az organizáció jelentőségét a szociális munka szempontjából“, „a községi, járási és megyei organizáció szociális feladatait“, az egyházak szerepét, a társadalmi organizáció szerepét. Ismertették az előadók az idevonatkozó közigazgatási jogszabályokat, a szociálpolitika gazdasági, kulturális és morális eszközeit, szó volt a szociális intézkedésekre vonatkozó javaslatkészítés módjairól, a végrehajtásról és a különféle szervek közötti együttműködés biztosításáról, a munkásvédelem és a kiségzisztenciák védelmének feladatairól, az egészségvédelemről (e témáról Johann Béla államtitkár tartott előadást, a jelenleg folyó tejakcióról pedig Bielek Tibor). Foglalkoztak az előadások a népműveléssel, a munkaközvetítéssel, a szabadidő felhasználásával, a gyakorlati szakoktatás jelenlegi állapotával, a földkérdéssel, az értékesítés, beszerzés és hitel problémáival.

Amint ez a felsorolás is mutatja, az értekezlet előadásaiban és vitáiban elsősorban a gyakorlati szociálpolitika teendőit és módszereit vizsgálta. Inkább munkásvédelemről beszélt, mint magáról a munkáskérdésről és célja inkább volt a mai formák közötti segítség, mint a társadalom jelenlegi állapotának ismerése és a lényegi változtatás útjának keresése. Vagyis mind a problémafölvetés, mind a javaslatok terén lehetőleg megmaradt a gyakorlati értelemben vett szociálpolitika síkján s ha nem kerülte is el, de nem első helyen tárgyalta a fundamentális kérdéseket, melyek csakugyan kívül esnek egy bármilyen tökéletes szociálpolitika határain. Jórészen maguk az előadások is nagyobb gondot fordítottak az orvoslás ma lehetséges módjainak felvázolására, mint a diagnózis részletezésére. A kérdéseket és teendőket általában a végrehajtás, az intézkedés és egy kívánatos szociális közigazgatás szempontjából vették szemügyre. A dolog természete és a konferencia célja szerint a két lehetséges szemlélet, a szociográfikus és szociálpolitikai, vagyis a diagnosztikai és sürgős intézkedési szempont közül az utóbbi uralkodott. Ennek következtében a megbeszéléseken rengeteg kis ötlet, ma megvalósítható javaslat, egy organikus szociálpolitikai igazgatásra vonatkozó igény jelentkezett. Viszont csak halvány vonalakban alakult ki olyan társadalomszemlélet, mely tulajdonképpen szükséges háttere és tartalma és ihletője kellene, hogy legyen minden szociális tevékenységnek. Pedig ennek, ha mélyebben nézzük, két célt kell maga előtt látnia. Egyik egy azonnali .. a legsúlyosabb bajokat megszüntetni és a legsürgősebb hiányokat pótolni. A másik: mindezt úgy tenni, hogy ne csak az anyagi szegénységen változtasson, hanem e segítség egyben az egyes társadalmi rétegek és csoportok helyes irányban való fejlődését is előmozdítsa.

Az értekezlet maga s az, hogy erről a témáról szakértők és vármegyei emberek két héten át szakadatlanul, nem kis szellemi erőfeszí-

téssel és odaadással vitatkoztak, az utóbbi idők egyik legvigasztalóbb jelensége. Elsősorban — legalább a jelenlevőkben — eloszlatta azt a hosszú évtizedek óta általános és joggal nem gyöngülő hitet, hogy közhivatalnoknak szociális kérdésekkel, magyar létkérdésekkel könnyörtelen őszinteséggel foglalkozni bizonyos honi fajtája az államellenesnek vélelmezett cselekménynek, mely annak, aki teszi, semmiesetre sem használ egyéni előrejutásában. Magának az értekezletnek összehívása arra mutatott, hogy az illetékesekben komoly a szándék egy szociális irányú közigazgatás kiépítésére, illetve arra, hogy a meglévő közigazgatás — amennyiben ez lehetséges — szociális szellemmel töltsék meg. Az a túlzásoktól ment, de őszinte hang, melyben a hazai kérdések tárgyaltak — még a legkeményebbek is, mint például a mezőgazdasági munkásság érdekképviselőinek, valódi érdekképviselőinek szükségessége — mindenesetre reményt nyújt arra, hogy lesznek emberek a törvényhatóságokban, akik adott pillanatban teljes lélekkel állnak be a mindeddig ímmal-ámmal és mellékfoglalkozásként kezelt szociális akciók komolyabb megszervezésébe és szolgálatába. S amennyire illuzórikus lenne egy ilyen kéthetes értekezlettől azt várni, hogy résztvevői, kiknek eddig jórészt nem állt módjukban a szociális kérdéseket másként, mint a politika torzításainak és jelszavainak igézetében szemlélteni, mindnyájan teljes tudású és tökéletes szemléletű szolgálói lehetnek a szociális ügynek, annyira igaztalan lenne el nem ismerni, hogy minden ilyen összejövetel csakugyan óriási lépés arrafelé, hogy közhivatali középosztályunknak az a része, melyben erre amúgy is megvan a hajlandóság, bizonyos szociális szellemmel és ismeretekkel töltsék meg.

Ebből a szempontból az értekezlet résztvevőinek megfigyelése érdekes és sok tekintetben vigasztaló tanulságokkal szolgált. Míg az értekezlet első napjainak bizonytalan tapogatódzásában világosan látszott, hogy a résztvevők tekintélyes része a kérdéseket nem a maguk valóságában, hanem az újságok és agitációk általánosításain keresztül látja, az utolsó megbeszéléseken már az összes hozzászólások tisztultabb látásáról, a témához való nagyobb ragaszkodásról és főként organikusabb szociálpolitikai szemléletről tanúskodtak. Rendkívül kedvező jelenség volt, hogy ha a beszédek és felszólalások némelyike nem tartózkodott is bizonyos neo-barokkos fordulatoktól és könnyen hozzáférhető külföldi példákra való célszerű hivatkozásoktól, olyan résztvevő egyetlen egy sem akadt, aki ne látta s ne hirdette volna a szóba kerülő kérdések súlyosságát. Érdekes és kedvező jelenség, hogy éppen azokat a kérdéseket fogadta legnagyobb megértés, melyeknek a szociális szemponton kívül a nemzeti érdekekkel való kapcsolata is nyilvánvaló. Különösen a népesedéspolitikai, egykével kapcsolatos kérdéseket, bizonyos értelemben a földkérdést és a kulturális kérdéseket, elsősorban a népművelési vonalon. Mindez jórésztben azt bizonyította, hogy a szociális ügyek iránti hajlandóság, a magyar szegénység iránti rokonérzés megvan, a baj csak az, hogy ennek kifejtése és tudással való megtámasztása eddig nem engedtetett meg. Osztatlan helyeslés fogadta például annak fölemlítését, hogy addig, amíg a szociológiai és szociálpolitikai nevelést egyeteminken nem intézményesítjük,

addig, míg ifjúságunk kötelezőleg föl nem világosítatik ilyen szavaknak, mint: társadalom, vagy még inkább magyar társadalom, magyar parasztság, magyar mezőgazdasági munkásság jelentéséről és tartalmáról, nem hihetünk abban, hogy a sok jószándékú és sok állástkereső jelentkező közül elég szakértő művelője is legyen egy leendő magyar szociálpolitikai igazgatásnak.

A megbeszélések azt is mutatták, hogy alig van komolyan gondolkozó munkása ennek a kérdésnek, akiben ne lenne meg a hajlandóság arra, hogy ne átvett példákat majmoljon, hanem hazai körülményeinkhez és feladatainkhoz mért magyar társadalompolitikai rendszer kidolgozására törekedjék. Ehhez azonban pontosan annak a fordítottja lett volna szükséges, amit az illetékesek eddig csináltak. Ha annak idején nem rágalmazták el mindazokat a műveket és személyeket, akik a magyar szociális kérdést sajátosan magyar módon, induktíve, a magyar problémákat vizsgálva és a magyar megoldásokat keresve vetették föl és nem engedélyezték volna egyidejűleg némely idegen szociálpolitikai vívmányok propagálását, ma bizonyára közelebb volnánk egy magyar szociálpolitikai rendszer megfogalmazásához és ahhoz, hogy ennek a rendszernek megfelelő munkásai legyenek. Ennek azonban pontosan a fordítottja történt. Aki magyar rendszert akart kiépíteni hazai bajaink feltárásával, az közismert végre jutott, aki idegen rendszert propagált, az hamar hivatalos szakértő lett. Ezek után természetesen nem igen lehet csodálkozni azon, hogy sokszor kételkednünk kell a ma gombamódra szaporodó szociális lelkesültség láttán, mert nem tudjuk, mily erő áll mögötte: a magyar bajok ismeretéből eredő aggodalom vagy a rendszerek részéről indított szociálpolitikai kezdeményezések igazoló és bátorító hatása. És nem igen lehet csodálkozunk azon, hogy a szociálpolitika számára munkásokat adó középosztályunk nem tud a magyar helyzethez mért magyar eszközökről beszélni, hanem csak azokról a példákról, melyekkel idegenben oldották meg e kérdéseket. Úgyhogy, mikor ma e középosztály tagjaitól egy sajátosan magyar szociálpolitikai rendszer munkálását várjuk, tulajdonképpen ellenkezőt követelik tőle annak, amire nevelték őket. A pécsi értekezéslet éppen ezen a ponton volt végtelenül hasznos és magyar értelemben is eredményes, mert itt történt meg először, hogy hivatali emberek a magyar orvoslás követelése érdekében a magyar bajokra hivatkozhattak, nemcsak a külföldi példákra. Mert azt hiszem, nem tévedek, ha így látom a kérdést: induló szociálpolitikánk magyarsága és ezzel eredményessége ezen múlik: művelőit a magyar szegénység cselekedetei lendítik-e tette, vagy csak az, hogy íme szociálpolitikát a baráti szomszéd is csinál? E sorok írója legalább is sokkal jobb és főként magyarabb szociálpolitikát remélne olyanoktól, akiknek tetteit inkább a hazai viszonyainkon való keseredés, mint a szomszéd viszonyain való lelkesedés irányítja.

A PÉCSI ÉRTEKEZLET jórészben jó úton indult s inkább a haza állapotának vizsgálatából indult ki. Ez a jelenlevők jó hajlandóságán és szenvedélytelen, tárgyilagos vizsgálódásra való készségén kívül sokban köszönhető a valóban magyar helyzetérzékéről tanúskodó meg-

nyitóbeszédnek és annak a tapintatos, csöndes, munkás és aszkétikus szellemnek, melyben Esztergár polgármester a konferenciát szinte észrevétlenül irányította. Kétségtelen, hogy — ha nem is a kérdés és a társadalom szemléletében — de a megoldások vizsgálatában a résztvevők jórésze az értekezlet végén közös nevezőre jutott. Bár mindvégig megmaradt némelyek között az a módszerbeli különbség, mely tulajdonképpen döntő lehet minden magyar szociális kérdésben. E különbséget így jelölhetném meg: voltak, vannak és lesznek, akik a szociális ügyet így szemlélik: majd mi felemeljük a parasztságot. És vannak, akik tudják: a parasztságot nem fölemelni kell, hanem módot kell adni neki a fölemelkedésre s csak támogatni a fölemelkedésben. A lényegi kérdés tulajdonképpen ez s hogy miért ez, azt nem kell magyarázni annak, aki ismeri középosztályunknak és középosztályi fiatalságunknak szervezésre való sok és elmélyülésre való csekély hajlandóságát. Végző fokon itt fog eldőlni, hogy meginduló akciók a középosztály hibáit szabadítják-e a parasztságra, vagy a parasztság erőnyeit szabadítják-e fel. És ott, hogy ez akciók végrehajtóinak lesz-e szociálpolitikai ismereteken túl kialakult és világos szemlélete a magyar társadalomról? E társadalomszemlélet kialakítása természetesen még nem lehetett a pécsi értekezlet feladata, minthogy az nem a magyar társadalom, a magyar tájak, a magyar megyék társadalmát kellett, hogy vizsgálja, hanem a szociálpolitika egyes reszortjait. Viszont hasznos lenne egy olyan folytatás, mely esetleg vármegyéenként sorra veszi a társadalom struktúrájának, életszínvonalának, jelenlegi alakulásának kérdéseit és résztvevőinek plasztikus képet ad népről és országról is. Ugyanúgy, ahogy a pécsi értekezlet adott a szociálpolitika rendszeréről. E kiegészítéssel a pécsi értekezlet rengeteg eredményt, tanulságot, jó tervet és gyakorlati tisztázást felmutató munkája teljessé válna, a szociálpolitikai tudás társadalomismerettel egészülne ki. E kettős gyarapodás talán valamennyire pótolhatná azt a roppant tudás-, ismeret- és szemléletbeli hiányt, amellyel ma kénytelenek vagyunk egész jövőnkre kiható társadalompolitikai munkába kezdeni hazánkban, ahol, sajnos, még a közelmúltban is a társadalomismeret nem sokak erényéül, hanem kevesek bűnéül számított.

SZABÓ ZOLTÁN